

Oponentský posudek disertační práce
Analýza metod, organizačních forem a evaluace osobnostního a sociálního rozvoje ve výchovných a vzdělávacích programech základních a středních škol

Autor práce: **mgr. Michal Svoboda**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Josef Valenta, CSc.**

Oponentka práce: **doc. PhDr. Bohumíra Lazarová, Ph.D.**

Posuzovaná disertační práce je poměrně rozsáhlá, má 373 stran (včetně příloh), a je rozčleněna do čtyř hlavních částí. První z nich je věnována základním pojmům vztaheným k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji v pedagogickém pojetí a požadavkům na osobnostní a sociální rozvoj (dále jen OSR), jak jsou prezentované v současných školských kurikulárních dokumentech. Ve druhé části autor shrnuje teorie – zdroje OSR a vymezuje metody a organizační formy OSR. Ve třetí části se pak věnuje evaluaci pedagogického procesu OSR a zvláště evaluaci jako empirickému výzkumu. Čtvrtá, závěrečná část práce, má empirický charakter a má název „Výzkumně-metodologická analýza vybraných projektů evaluace pedagogického procesu OSR“. Výzkum (nebo spíše – podle autora – evaluační postup či projekt) má charakter experimentu a autor představuje a nabízí k diskusi tři typy (projekty) evaluace. Se záměrem hodnotit efektivitu kurzu OSR, sleduje autor změnu v „předpokladech“ vybrané skupiny žáků po absolvování kurzů, resp. „výukových programů OSR“. Míru těchto předpokladů zjišťuje před a po kurzu dotazníkem vlastní konstrukce, který zahrnuje jak vědomostní položky, tak i sebehodnotící položky. Po inovaci kurzu pak sleduje změny v získaných předpokladech. V poslední části analogickým způsobem zjišťuje změnu v klimatu třídy po interakčním výcviku v prvních ročnících střední školy, jako nástroje pro měření změn zde využil standardizovaných metod (SORAD a CES). Hledá tedy nejen odpověď na otázku: Jaký přínos měly realizované výukové programy pro rozvoj osobnostních a sociálních předpokladů žáka? (s. 182), ale snaží se také posoudit postupy evaluace, vyvodit závěry pro zefektivnění programů na základě evaluace a zformulovat metodické principy evaluace pedagogického procesu OSR.

Práce je logicky strukturovaná, autor odkazuje na celou řadu relevantních odborných téměř výhradně českých zdrojů pojednávajících (nejen) o problematice OSR. Je třeba ocenit velkou zdrojovou šíři, je zřejmé, že autor práce se v problematice OSR dobře orientuje a nabízí v tomto ohledu u nás jedinečné dílo takového rozsahu. Také téma evaluace OSR je relativně nové, bezesporu důležité, i když poněkud obtížně uchopitelné.

V záhlaví každé kapitoly autor uvádí otázky, na které v kapitolách (mnohdy však ne zcela explicitně) nabízí odpověď; tento postup činí práci – vzhledem k jejímu rozsahu – přehlednější. Názvy téměř všech kapitol jsou patrně zbytečně dlouhé a ne vždy srozumitelné vystihují obsah. Celá práce pak přirozeně inspiruje k celé řadě otázek a připomínek:

- Autor používá slovní spojení „pedagogický proces osobnostního a sociálního rozvoje“, | nevysvětluje však, proč se pro toto spojení rozhodl a nevymezuje jasněji jeho vztah k zaběhlejším pojmům „osobnostní a sociální výchova“. Jsem si vědoma toho, že jednoduché a stručné nebo jednotné vymezení pojmu OSR je nesnadné a snad i nemožné, přesto bych v kapitole 1.1, která se vymezení pojmu věnuje, očekávala jasnější shrnutí různých pohledů na pojem OSR, odlišení osobnostního a sociálního rozvoje – přípravy – výchovy nebo vysvětlení tradičního propojení složek „osobnostní“ a „sociální“ rozvoj.
- V názvech kapitol používá autor nezřídka pojem „analýza“. Kapitoly by tedy měly obsahovat jasná kritéria pro analýzu, výstup či závěr z analýzy. Ne všechny kapitoly tedy charakter analýzy mají, autor spíše „podává přehled o...“ než analyzuje, což práci nijak neznehodnocuje, užití pojmu analýza je však poněkud riskantní. Závěry z „analýzy“ pak mají někdy povrchní charakter (viz závěry s. 283): „Z analýzy očekávaných výstupů

jednotlivých vzdělávacích oblastí RVP ZV je zřejmé, že tento kurikulární dokument si klade za cíl vytvořit legislativní a obsahové podmínky pro systematický a záměrný rozvoj osobnosti žáka ...“ apod.

- Model evaluace autorů Kirkpatrick a Kirkpatrick (s. 158 an.), ze kterého autor patrně čerpal i při konstrukci svého dotazníku, by bezesporu zasloužil komentář (např. diskuse působení faktoru času v evaluaci efektivity vzdělávacích programů zaměřených na OSR, možnosti evaluace získaných dovedností apod.), kapitola končí však na škodu věci jen téměř nediskutovaným výčtem.
- Celá práce je opřena především o české zdroje, dalo by se očekávat více původních zdrojů ze zahraničí.
- Je zřejmé, že naplánovat výzkum, který by mohl relevantním způsobem zachytit – potvrdit či vyvrátit efektivitu OSR není vůbec snadné a je tedy zřejmé, že takto naplánovaný výzkum bude provokovat celou řadu diskusí a možná i odmítnutí mnohých zejména kvantitativně orientovaných metodologů. Diskusi evokují zejména nízké počty studentů, nejasně a přitom významně! působící intervenující proměnné, zvláště porovnávali autor zcela jiné skupiny, a validita samotného měření – co se vlastně dotazníkem měří? Na obranu autora je však třeba uvést, že si je těchto metodologických slabin vědom a upozorňuje na ně v práci sám, a také postupuje podle převzatých modelů evaluace.
- V rozpravě autor porovnává dosažené výsledky s výsledky evaluace řešené obdobným postupem od jiných autorů, otázkou však je, do jaké míry jsou výsledky srovnatelné (šlo o jiný výcvik, jiné skupiny studentů, jiné počty...).
- V měření se autor přiklání k pojmu „osobnostní a sociální předpoklady“ žáků, uvádí je jako vědomosti a dovednosti. V práci není vyjasněn rozdíl mezi zmíněným pojmem předpoklady a tradičně zmiňovanými kompetencemi. Přitom je také zřejmé, že použitým dotazníkem dovednosti není možné měřit, jde spíše o sebeposouzení ... snad postojů či dovedností.
- Ještě se nabízí otázka, proč autor při posuzování změn v klimatu a vztahů ve skupině vlivem interakčního výcviku volil právě první ročníky (tradiční adaptační kurzy), kde patrně působí intervenující proměnné silněji (tým je ve stádiu tvorby a vzájemného poznávání se) než v již stabilnějších týmech.
- Na závěr autor formuluje principy evaluace (4.3.2) jako jeden z hlavních výstupů práce. Chybí mi poněkud jasnější napojení těchto principů k výsledkům empirické části a k analýzám (především kap. 4.1 a 4.2), ke kterým celkové výstupy, principy apod., jak uvádí, vztahuje.

I přes některé podněty k diskusi a především metodologické pochybnosti se autorovi podařilo uspořádat srozumitelným způsobem hlavní poznatky týkající se pedagogického procesu OSR a v celé práci se odráží dlouholetá (především lektorská) zkušenost autora v této oblasti. V závěrech sám autor shrnuje (na s. 285) hlavní význam své práce, který je možné přijmout a zdůraznit. Také po stránce stylistické je práce přijatelná (snad až na méně srozumitelné názvy některých kapitol a formulací), obsahuje jen formální drobné chyby a překlepy.

Doporučuji disertační práci mgr. Michala Svobody k obhajobě.

V Brně dne 13. 5. 2010

doc. PhDr. Bohumíra Lazarová, Ph.D.